

DOI: [10.32702/2307-2105-2022.2.4](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.2.4)

УДК 330.332

В. В. Венгер,

*д. е. н., старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: 0000-0003-1018-0909*

Н. І. Романовська,

*к. е. н., доцент, науковий співробітник,
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
ORCID ID: 0000-0002-1377-7551*

М. Б. Чижевська,

*к. е. н., доцент,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID ID: 0000-0003-1637-9564*

ВЕКТОРИ СТИМУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕТАЛУРГІЙНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

V. Venger

*Doctor of Economic Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher, Public Institution «Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine»
N. Romanovska*

*PhD in Economics, Associate Professor, Researcher, Public Institution «Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine»
M. Chyzhevska*

*PhD in Economics, Associate Professor,
National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic»*

VECTORS OF STIMULATION OF FINANCING OF INNOVATION ACTIVITY IN THE METALLURGICAL INDUSTRY OF UKRAINE

Останні дослідження щодо подальшого розвитку металургійної галузі України показали, що у найближчі роки десять щорічно світовий попит на сталь зростати. З огляду на це, українським виробникам доцільно шукати ефективні рішення щодо виробництва та збуту своєї продукції.

В той же час аналіз впливу основних факторів на зростання обсягів випуску металургійної продукції показав, що інвестиції в основний капітал та інвестиції в науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи ніяким чином не впливали на зазначений процес. Якщо низький рівень вітчизняних інвестицій в інноваційну діяльність металургійних підприємств можна пояснити обмеженістю внутрішніх фінансових ресурсів, то низький рівень іноземних інвесторів обумовлений, насамперед, високими фінансовими ризиками та відсутністю сприятливого інвестиційного клімату.

У статті проаналізовано та зміни до Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності», а також Закон України «Про наукову і науково-технічну

діяльність» та Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України. З'ясовано, що основним механізмом реалізації пріоритетних напрямів мали стати загальнодержавні та галузеві наукові й науково-технологічні програми, які закладені у Концепції інструменти податкового стимулювання, а також прийнятий Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу». У Законі України «Про інноваційну діяльність» було встановлено значні пільги для інноваційних підприємств. Однак, через низький рівень представлення зазначених інструментів у Податковому кодексі України, їх реалізація залишилась незавершеною.

У статті визначено шляхи підвищення інноваційного потенціалу металургійної промисловості України. Для ефективної реалізації зазначених у статті заходів доцільно було б забезпечити на державному рівні послідовне здійснення в металургійній галузі державної науково-технічної політики модернізації.

Реалізація зазначених у статті стратегічних пріоритетів шляхом використання унікальних потенційних можливостей металургійної галузі України, заснованих на перспективних наукових дослідженнях і розробках, створить передумови для її стійкого довгострокового економічного зростання.

Recent research on further development of the metallurgical industry of Ukraine has shown that in the next ten years the global demand for steel will grow. Given this, it is advisable for Ukrainian producers to find effective solutions for production and sales of their products.

At the same time, the analysis of the main factors influencing the growth of volumes of production of metallurgical products showed that investments in fixed capital and investments in research and development work in no way influenced the mentioned process. If the low level of domestic investments in innovative activity of metallurgical enterprises can be explained by the limited internal financial resources, the low level of foreign investors is caused, first of all, by high financial risks and absence of favorable investment climate.

The article analyzes and changes to the Law of Ukraine "About the basis of the state policy in the sphere of science and scientific and technical activity", "About the basis of the state policy in the sphere of science and scientific and technical activity", as well as the Law of Ukraine "on scientific and scientific and technical activity" and the Concept of scientific-technological and innovation development of Ukraine.

It is clear that the main mechanism of priority areas realization was the national and branch scientific and scientific-technological programs, which were laid down in the Concept of tax stimulation instruments, as well as the adopted Law of Ukraine "About scientific and scientific-technical expertise". In the Law of Ukraine "About Innovation Activity" significant privileges for innovative enterprises were established. However, due to the low level of representation of these instruments in the Tax Code of Ukraine, their implementation remains incomplete.

The article defines ways of increasing the innovative potential of the metallurgical industry of Ukraine. In order to implement the measures mentioned in the article effectively, it would be expedient to ensure consistent implementation of the state scientific and technical policy of modernization in the metallurgical sector at the state level.

The implementation of the strategic priorities mentioned in the article by using the unique potential capabilities of the metallurgical industry of Ukraine, based on promising scientific researches and developments, will create conditions for its sustainable long-term economic growth.

Ключові слова: вектори; фінансування; економіка; інноваційна діяльність; ринок; металургійна галузь.

Key words: Vectors; financing; economy; innovation activity; market; metallurgical industry.

Постановка проблеми. Розвиток металургійної галузі є однією із пріоритетних напрямів економічного зростання України. Саме у цій галузі виробляється сировина для машинобудування, транспортної та будівельної промисловості. В той же час аналіз впливу основних факторів на зростання обсягів випуску металургійної продукції показав, що протягом останнього десятиріччя такі чинники як інвестиції в основний капітал [13] та інвестиції в науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи ніяким чином не впливали на

зазначений процес. Це означає, що інноваційні технології в металургійній галузі не стали ключовим чинником, який забезпечив би їй зростання обсягів випуску продукції та конкурентоспроможність. На наш погляд, причиною такого стану є низький інвестиційний рівень інноваційної діяльності в галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідженню інноваційної діяльності присвячено значну кількість наукових праць та заслуговують на особливу увагу напрацювання Амоші О., Нікіфорової В. [1], Большакова В. та Тубольцева Л. [2], Власюка Т. [3] Воробйова С. та Собкевича О. [4], Гнилорібова М. [5], Дербеньової Я. [6], Касич А. [7], Корабліна С. [8], Полькіна А. [9], Мазура В. [10], Макогона Ю. [11], Осипова В. [12], Рамського А. та Солонка А. [13], проте поза увагою залишаються питання пошуку векторів стимулювання фінансування інноваційної діяльності в металургійній галузі України.

Постановка завдання. Відповідно метою дослідження є пошук векторів стимулювання фінансування інноваційної діяльності в металургійній галузі України. Теоретико-методологічною базою дослідження є наукові праці, методичні дослідження провідних українських та зарубіжних вчених. Пошук векторів стимулювання фінансування інноваційної діяльності в металургійній галузі України здійснювався за допомогою критичного та наукового аналізу, методів наукового узагальнення та систематизації, індукції та дедукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз впливу основних факторів на зростання обсягів випуску металургійної продукції показав, що протягом 1997–2017 рр. такі чинники як інвестиції в основний капітал [14] та інвестиції в науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи ніяким чином не впливали на зазначений процес. Це означає, що інноваційні технології в металургійній галузі не стали ключовим чинником, який забезпечив би їй зростання обсягів випуску продукції та конкурентоспроможність. На наш погляд, причиною такого стану є низький інвестиційний рівень інноваційної діяльності в галузі (табл. 1).

Таблиця 1.
Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної галузі України
у 1998–2017 рр., млн грн

Рік	Загальна сума витрат	у тому числі за рахунок				
		власних	державного та місцевих бюджетів	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	інших джерел
1998	587,7	475,7	0,5	2,5	101,7	7,3
1999	317,8	157,2	82,8	5,4	71,4	1,0
2000	394,8	377,8	–	–	16,6	0,4
2001	278,9	256,7	21,9	–	–	0,3
2003	487,5	467,1	0,03	6,0	–	14,4
2004	745,1	720,9	0,03	0,6	11,6	12,0
2005	1577,8	1571,7	0,15	2,2	3,2	0,55
2006	1262,7	1225,6	5,8	–	23,2	8,1
2007	2762,6	1955,4	5,7	–	28,7	772,8
2008	3292,0	1549,3	6,9	–	0,2	1735,6
2009	892,1	834,0	10,6	0,04	0,2	47,3
2010	298,3	293,4	2,7	0,1	0,2	1,9
2011	1334,8	1306,0	0,4	5,3	0,03	23,1
2012	1076,3	1056,5	2,2	0,01	0,02	17,6
2013	1091,2	962,8	0,4	0,2	42,5	85,1
2014	466,6	436,5	4,0	0,04	14,2	11,9
2015	7901,3	7891,7	0,1	0,01	0,03	9,5
2016	14478,7	14264,1	125,7	3,6	–	85,4
2017	953,2	673,2	–	–	–	–

Джерело: складено автором на основі: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. 1999. 287 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. 2000. 317 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. 2002. 316 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. 2005. 360 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. 2008. 361 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат. – К. 2010. 347 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держслужбстат. – К. 2012. 305 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держслужбстат. – К. 2014. 314 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держслужбстат. – К. 2015. 255 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держслужбстат. – К. 2016. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держслужбстат. – К. 2017. 141 с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держслужбстат. – К. 2018. 178 с.

Представлені в табл. 1 дані закінчуються фактично 2016 роком, оскільки, починаючи з 2017 р. дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації. Відповідно проаналізувати джерела фінансування інноваційної діяльності протягом наступних 2017–2021 рр. не видається можливим. Проте, протягом 1998–2017 рр. частка

власних джерел, які були направлені на фінансування інноваційної діяльності у різні періоди, становила від 47,1% (у 2008 р.) до 99,8% (у 2015 р.). Загалом протягом 1998–2017 рр. металургійні підприємства з урахуванням інфляції витратили на фінансування інноваційної діяльності 36475,6 млн грн.

Найбільші обсяги фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної галузі України з державного та місцевих бюджетів спостерігалося у 1999 р. – 82,8 млн грн (або понад 26,0% до загальної суми витрат) та у 2016 р. – 125,7 млн грн (або 0,9% до загальної суми витрат). Загалом упродовж 1998–2017 рр. обсяги фінансування державним та місцевими бюджетами склали 269,9 млн грн.

За рахунок вітчизняних інвесторів найбільші обсяги фінансування інноваційної діяльності металургійних підприємств було здійснено у 2003 р. – 6,0 млн грн (або 1,2% до загальної суми витрат). Протягом 1998–2017 рр. обсяги фінансування інноваційної діяльності металургійних підприємств вітчизняними інвесторами склали всього 26,0 млн грн.

Найбільший обсяг коштів іноземних інвесторів, які було направлено на фінансування інноваційної діяльності металургійних підприємств, зафіксовано у 1998 р. – 101,7 млн грн (або 17,3% до загальних витрат). Сумарно, упродовж 1998–2017 рр. обсяги фінансування інноваційної діяльності металургійних підприємств іноземними інвесторами з урахуванням інфляції склали 313,8 млн грн. Загалом частка іноземних інвестицій протягом 1998–2017 рр. коливалася від 0 до 22,5%.

За рахунок інших джерел, в основному кредитних коштів, найбільші обсяги інвестицій, направлених на фінансування інноваційної діяльності металургійних підприємств, спостерігалися у 2008 р. – 1735,6 млн грн (або 52,7% до загальних обсягів фінансування). Загалом, упродовж 1998–2017 рр. обсяги фінансування в інноваційну діяльність металургійних підприємств за рахунок інших джерел з урахуванням інфляції склали 2834,2 млн грн.

Проведений аналіз існуючих джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств металургійної галузі України протягом 1998–2017 рр. свідчить про низький рівень як вітчизняних, так й іноземних інвестицій. Якщо низький рівень вітчизняних інвестицій в інноваційну діяльність металургійних підприємств можна пояснити обмеженістю внутрішніх фінансових ресурсів, то низький рівень іноземних інвесторів обумовлений, насамперед, високими фінансовими ризиками та відсутністю сприятливого інвестиційного клімату.

Загалом існуюча структура джерел фінансування інноваційної діяльності, зокрема значне переважання в ній частки власних коштів металургійних підприємств, спричиняє залежність інвестиційної активності від їхньої прибутковості. При цьому збереження у перспективі їхнього домінування у джерелах інвестицій не дасть змогу здійснити переструктурування виробництва, оскільки вони об'єктивно зумовлюють постійне самовідтворення нинішньої неефективної структури, неспроможної задовольнити потреби суспільства та закласти підґрунтя для довгострокових позитивних змін [15, С. 328].

Зазначимо, що інституційні зміни в інноваційно-інвестиційній сфері були започатковані в 1991 р. після прийняття Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності»¹. У Законі проголошувалося, що держава надає пріоритетну підтримку розвитку науки як визначального джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти. Цим Законом було закладено основи державної політики в науково-технологічній сфері та визначалися механізми її формування й реалізації. Проте, невідповідність Закону реальній політиці виконавчої влади щодо науки та поступове скасування низки важливих норм привели до помітної деградації науково-технічного потенціалу країни в цілому. У зв'язку з цим у 1998 р. було внесено ряд змін до Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності»². Нова редакція Закону була спрямована на врегулювання відносин, пов'язаних з науковою і науково-технічною діяльністю, та створення умов для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів для забезпечення розвитку усіх сфер суспільного життя.

Основними завданнями Закону стало формування: правового статусу суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності, матеріальних та моральних стимулів забезпечення престижності та зумовленої суспільними потребами пріоритетності цієї сфери людської діяльності, залучення до неї інтелектуального потенціалу нації; економічних, соціальних та правових гарантій наукової і науково-технічної діяльності, свободи наукової творчості; основних цілей, напрямів та принципів державної політики у сфері наукової і науково-технічної діяльності; повноважень органів державної влади щодо здійснення державного регулювання та управління у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Закон визначав, що основними цілями державної політики у науковій і науково-технічній діяльності є примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень; створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку через використання сучасних досягнень науки і техніки; зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень; забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості. Для цього держава повинна забезпечити: соціально-економічні, організаційні, правові умови з метою формування та ефективного використання науково-технічного потенціалу, включаючи державну підтримку суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності; створення сучасної інфраструктури науки і системи інформаційного забезпечення наукової і науково-технічної діяльності, інтеграцію освіти, науки і виробництва; перепідготовку, підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових кадрів; підвищення престижу наукової і науково-технічної діяльності, підтримку та заохочення наукової

¹ Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності: Закон України від 13.12.1991р. № 1977-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/ed19911213>

² Про внесення змін до Закону України «Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності»: Закон України від 01.12.1998 р. № 284-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/284-14>

молоді; фінансування та матеріальне забезпечення фундаментальних досліджень; організацію прогнозування тенденцій науково-технічного та інноваційного розвитку на довгостроковий та середньостроковий періоди; підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, державних цільових наукових і науково-технічних програм та концентрацію ресурсів для її реалізації; створення ринку наукової і науково-технічної продукції та впровадження досягнень науки і техніки в усі сфери суспільного життя; правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання; організацію статистики в науковій діяльності; проведення наукової і науково-технічної експертизи виробництва, нових технологій, техніки, результатів досліджень, науково-технічних програм і проектів тощо; стимулювання наукової та науково-технічної творчості, винахідництва та інноваційної діяльності; пропагування наукових та науково-технічних досягнень, винаходів, нових сучасних технологій, внеску України у розвиток світової науки і техніки; встановлення взаємовигідних зв'язків з іншими державами для інтеграції вітчизняної та світової науки.

У 2015 р. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність»³ приймається в новій редакції. Цей закон теж визначає правові, організаційні та фінансові засади функціонування і розвитку у сфері наукової і науково-технічної діяльності, створює умови для провадження наукової і науково-технічної діяльності, задоволення потреб суспільства і держави у технологічному розвитку шляхом взаємодії освіти, науки, бізнесу та влади.

У 1999 р. Постановою Верховної Ради України було схвалено Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України⁴. Ця Концепція спирається на визнання того, що науково-технологічний та інноваційний розвиток є невід'ємною складовою частиною задоволення широкого комплексу національних інтересів держави, що незалежність і безпеку мають лише країни, здатні забезпечувати оволодіння новими знаннями та ефективно їх використання. Тому однією з основ Концепції є віднесення збереження та підвищення якості науково-технологічного потенціалу до пріоритетних національних інтересів України. Дана Концепція була розрахована на період стабілізації економіки та досягнення її розвитку.

Виходячи з актуальності існуючих на той період в Україні проблем, вирішення яких потребувало наукового забезпечення, найбільш пріоритетними напрямами державної підтримки у *сфері наукового розвитку*, відповідно до Концепції мали стати: фундаментальна наука, насамперед розробки вітчизняних наукових колективів, що мають світове визнання; прикладні дослідження і технології, в яких Україна має значний науковий, технологічний та виробничий потенціал і які здатні забезпечити вихід вітчизняної продукції на світовий ринок; вища освіта, підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів з пріоритетних напрямів науково-технологічного розвитку; розвиток засад розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки; наукове забезпечення вирішення проблем здоров'я людини та екологічної безпеки; система інформаційного та матеріально-технічного забезпечення наукової діяльності.

У *сфері технологічного розвитку* до головних пріоритетів належали: дослідження і створення умов для високопродуктивної праці та сучасного побуту людини; розроблення засобів збереження і захисту здоров'я людини, забезпечення населення медичною технікою, лікарськими препаратами, засобами профілактики і лікування; розроблення ресурсо-, енергозберігаючих технологій; розроблення сучасних технологій і техніки для електроенергетики, переробних галузей виробництва, в першу чергу агропромислового комплексу, легкої та харчової промисловості.

У *сфері виробництва* головними пріоритетами визнавалися: формування наукоємних виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур (технопарків, інкубаторів тощо); створення конкурентоспроможних переробних виробництв; технологічне і технічне оновлення базових галузей економіки держави; впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів, реалізація яких може забезпечити якнайшвидшу віддачу і започаткувати прогресивні зміни в структурі виробництва і тенденціях його розвитку.

Основним механізмом реалізації пріоритетних напрямів стали загальнодержавні та галузеві наукові й науково-технологічні програми. Серед різноманітних заходів з реалізації пріоритетних напрямів державної підтримки у сфері науково-технологічного та інноваційного розвитку, закладених у Концепції, важливу роль мали відігравати інструменти податкового стимулювання, зокрема:

✓ застосування податкових пільг для всього циклу інноваційного процесу від фундаментальних досліджень до впровадження у виробництво за умов використання інновацій для збільшення обсягу та підвищення якості виробленої продукції;

✓ диференціація розмірів податкових пільг залежно від активності в інноваційному процесі конкретних підприємств, організацій і окремих осіб за умови щорічного збільшення ними витрат на науково-дослідні, дослідно-конструкторські роботи не менше як на 25%;

✓ звільнення від оподаткування частини прибутку, що спрямовується підприємствами до Української державної інноваційної компанії, Державного фонду фундаментальних досліджень, галузевих інноваційних фондів, галузевих фондів технологічного розвитку та реконструкції виробництва тощо;

✓ звільнення від сплати податків, включаючи валютні кошти наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок державного бюджету;

✓ введення податкових пільг на прибуток і додану вартість для наукових організацій, які входять до національної системи науково-технічної інформації;

³ Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

⁴ Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 р. № 916-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/916-14>

✓ запровадження для малих і середніх науково-виробничих організацій, штат яких не перевищує 500 працівників, за рахунок коштів Державного інноваційного фонду України, безповоротних субсидій у розмірі 25% загальної суми витрат на створення та впровадження нововведень;

✓ звільнення від оподаткування коштів, спрямованих на підвищення кваліфікації і перепідготовку наукових та науково-технічних кадрів.

Проте, жоден з вищезазначених інструментів не був закріплений належним чином у податковому законодавстві та не набув практичного застосування у податкових механізмах [16, С.101].

Також дана Концепція визначала, що вироблення та реалізація ефективної державної науково-технічної та інноваційної політики потребують певного вдосконалення управління у сфері науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та реалізації інновацій. При цьому, основні заходи мали бути спрямовані на реформування центральних органів виконавчої влади за функціональним принципом, забезпечення структурної повноти їх повноважень, більш чітке визначення завдань і прав, механізму координації їх взаємодії між собою та з іншими органами виконавчої влади. У зв'язку з цим головним завданням галузевих міністерств, інших центральних органів виконавчої влади з проблем науково-технологічного та інноваційного розвитку визначено розроблення та реалізація єдиної науково-технологічної політики відповідної галузі, здійснення функцій державного замовника в частині використання коштів державного бюджету, що надаються на підтримку науково-технічного розвитку галузей, та функцій розпорядника галузевих фондів, проведення експертизи наукових результатів, організація і проведення моніторингу інноваційної діяльності підприємств та установ своєї галузі незалежно від їх підпорядкованості. За умови вирішальної ролі функціонального управління в галузевих міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади мали бути створені спеціалізовані департаменти чи управління з питань науково-технологічного розвитку та інноваційної діяльності.

Передбачалося також зміцнити правові засади діяльності Національної академії наук України як координаційного центру з фундаментальних досліджень у державі. Успішному вирішенню цих завдань мали сприяти широкомасштабні заходи з навчання, перепідготовки кадрів та підвищення їх кваліфікації для вивчення закономірностей інноваційної діяльності в ринкових умовах. Це у свою чергу, вимагало розробки та прийняття нових нормативно-правових документів у сфері науково-дослідних робіт. Одним із перших тут став Закон України «Про науково-технічну інформацію»⁵. Цим Законом було визначено основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічної, економічної і соціального прогресу країни. Його метою було створення в Україні правової бази для одержання та використання науково-технічної інформації. Також Законом регулюються правові та економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі.

У 1995 р. приймається Закон України «Про наукову і науково-технічну експертизу»⁶. Цей Закон визначив правові, організаційні і фінансові основи експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні основи і принципи регулювання суспільних відносин у галузі організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування структури і змісту пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, наукових, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм і проєктів, визначення напрямів науково-технічної діяльності, аналізу та оцінки використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень.

До основоположних законодавчих актів у сфері науково-дослідної діяльності можна також віднести: Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»⁷, який регулює правові, фінансові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні; Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»⁸, основною метою якого є забезпечення інноваційної моделі розвитку шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; Закон України «Про інноваційну діяльність»⁹ визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Зазначимо, що Законом України «Про інноваційну діяльність» також було встановлено значні пільги для інноваційних підприємств, зокрема:

✓ 50% ПДВ за операціями з поставок продукції, пов'язаних з виконанням інноваційних проєктів, не підлягають сплаті до бюджету, залишаються у розпорядженні цих підприємств, зараховуються на спеціальний рахунок і використовуються винятково на фінансування інноваційної, науково-технічної діяльності та розширення власних науково-технологічних і дослідно-експериментальних баз;

✓ пільгове оподаткування прибутку підприємств, відповідно до якого 50% податку на прибуток,

⁵ Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>

⁶ Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995 р. № 51/95-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>

⁷ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>

⁸ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>

⁹ Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002. № 40-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

одержаного від виконання цих проектів, використовується у тому самому порядку, що й кошти від частини сум ПДВ. Цей механізм передбачено для інноваційних підприємств, які отримали свідоцтво про державну реєстрацію інноваційного проекту та розпочали його реалізацію, не пізніше, ніж за 18 місяців від дати його державної реєстрації;

- ✓ сплата земельного податку у половинному розмірі;
- ✓ прискорена амортизація основних фондів;
- ✓ при ввезенні в Україну протягом строку чинності свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проекту сировини, обладнання, комплектуючих та інших товарів (крім підакцизних), необхідних для виконання цього проекту, вони звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість.

Однак, через низький рівень представлення зазначених інструментів у Податковому кодексі України, їх реалізація залишається незавершеною.

Отже, проведений аналіз основних нормативно-правових актів свідчить про те, що в Україні, в цілому сформована інституційна база, яка визначає державну інноваційно-інвестиційну політику та регулює відносини у цій сфері. Більше того, інституційні трансформації в інноваційно-інвестиційній сфері відповідають загальнодержавним тенденціям і формуються, зокрема, на таких принципах, як [17, С. 103]: системність інституційних процесів в інноваційній сфері; узгодженість інституційних процесів в інноваційній сфері із загальними соціально-економічними інституційними трансформаціями; комплексність оцінки інституційних процесів в інноваційній сфері; динамічність процесів інституційних змін в інноваційній сфері (систематичне поповнювання і уточнення напрямів інституційних процесів в інноваційній сфері в середньо- і довгостроковій перспективі в міру надходження інформації щодо пріоритетності соціально-економічного розвитку країни, інтенсивності використання ресурсів та особливостей впливу світових інтеграційних процесів тощо).

Проте недотримання на практиці цих принципів, а також нехтування законів сучасного інституціоналізму не сприяло формуванню в Україні результативного інституційного середовища, яке б забезпечило створення ефективної національної інноваційно-інвестиційної системи. Це у свою чергу привело до того, що інноваційні процеси в економіці країни не набули вагомих масштабів. Наукоємність промислового виробництва в цілому знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня. При цьому, більша частина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю іноземного обладнання, в той час, як витрати на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР на порядок менші.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновки про те, що відсутність послідовності в процесі реалізації інституційних реформ в Україні призвела до втрати керованості соціально-економічними процесами при переході до ринкової економіки, і як наслідок – інвестиційний клімат в країні залишається несприятливим, що негативно впливає на економічне зростання та прибутковість діяльності суб'єктів господарювання. Наведене вище також дає підстави стверджувати, що при збереженні існуючих тенденцій, збільшення темпів економічного зростання в металургійній галузі є неможливим, що об'єктивно потребує поступової та виваженої зміни підходів, у першу чергу, державної політики в напрямі реалізації комплексу стимулюючих важелів для підвищення конкурентоспроможності металургійних підприємств; підвищення техніко-технологічного рівня виробництва; застосування інноваційних механізмів розвитку на основі нових наукомістких та енергозберігаючих технологій. При цьому, розробка та реалізація такої політики має формуватися з урахуванням принципів і стандартів СОТ та ЄС, які зобов'язують забезпечити вільну недискримінаційну торгівлю, захист конкуренції на рівних умовах ведення бізнесу. У цьому контексті важливого значення набувають неадресні горизонтальні програми субсидування, до яких належить: державна підтримка доконкурентної науково-дослідної діяльності металургійних підприємств; надання державою послуг у сфері маркетингу (сприяння проведенню маркетингових досліджень для поширення серед національних виробників інформації про зовнішні ринки збуту); сприяння впровадженню міжнародних стандартів якості; розвиток загальної інфраструктури обслуговування виробництва та експорту; навчання та перекваліфікація працівників; підтримка малого бізнесу; впровадження підприємствами нових стандартів охорони довкілля.

Загалом, підвищення інноваційного потенціалу металургійної промисловості України має відбуватися шляхом¹⁰:

- забезпечення тісної координації всіх стадій інноваційного процесу від наукових та конструкторських розробок до виходу на ринок нової металопродукції з високою доданою вартістю;

- створення в Україні інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів, науково-технологічних центрів тощо), яка б відповідала сучасним ринковим вимогам та давала б можливість налагодити завершений цикл інноваційної діяльності у металургійній промисловості – від створення інновацій до впровадження їх у виробництво;

- стимулювання розвитку спеціалізованих електromеталургійних та міні-металургійних заводів, головна перевага яких полягає у гнучкості й випуску продукції з високою доданою вартістю невеликими партіями (наприклад, виробництво спеціальних сталей і сплавів, титанових сплавів та прокату, алюмінієвої фольги, створення нових видів цирконієвої продукції підвищеного попиту, зокрема, для енергоустановок з прямим перетворенням енергії палива в електричну, каліброваного прокату, гнутих профілів), що економічно недоцільно для великих металургійних підприємств;

¹⁰ «Щодо підвищення інноваційного потенціалу металургійної промисловості України». Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1183/#_ftn3

- сприяння інтеграційним процесам у галузі, формуванню вертикально-інтегрованих корпорацій, що дозволить економити на трансакційних витратах, підвищити фінансову стійкість та розширити інвестиційні можливості підприємств;
- створення сприятливих умов щодо залучення вчених високої кваліфікації для проведення досліджень і розробок безпосередньо у сфері виробництва, що сприятиме ефективнішому використанню нововведень у металургійному виробництві;
- застосування кластерного підходу до організації виробництва, який дає змогу об'єднати у межах кластерів ресурси та компетенції, недоступні для окремих підприємств (насамперед гірничо-металургійного та машинобудівного кластерів);
- посилення ролі держави як системного координатора у процесі узгодження програм розвитку металоспоживаючих галузей з можливостями металургії для збалансування структури внутрішнього попиту і виробництва металопродукції.

На наш погляд, реалізація зазначених вище стратегічних пріоритетів шляхом використання унікальних потенційних можливостей металургійної галузі України, заснованих на перспективних наукових дослідженнях і розробках, створить передумови для її стійкого довгострокового економічного зростання. Крім того, запропоновані заходи повністю відповідають стратегічним цілям розвитку вітчизняної промисловості, визначених Національною економічною стратегією до 2030 року¹¹.

Література.

1. Амоша О.І., Нікіфорова В.А. Розвиток металургійної смарт-промисловості: світовий досвід та уроки для України. *Економіка України*. 2019. № 9–10. С. 3–23. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.09.003>
2. Большаков В.І., Тубольцев Л.Г. Чорна металургія і національна безпека України. *Вісник НАН України*. 2014. № 9. С. 48–58.
3. Власюк Т.О. Металургійна галузь України на світовому ринку: проблеми та пріоритети. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*: зб. наук. праць. 2016. № 3. С. 91–103.
4. Воробйов С.Л., Собкевич О.В. Пріоритети та інструменти модернізації металургійної галузі України. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 4. С. 118–124.
5. Гнилорібов М. А. Аналіз тенденцій формування конкурентного середовища на ринку світових виробників металургійної продукції. *Економічний простір*. 2016. № 106. С. 26-35.
6. Дербеньова Я. В. Українська металургія: стан та напрями інтеграції. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2013. №5. С. 37-41.
7. Касич А.О. Модернізація як стратегічне завдання розвитку промисловості України. *Бізнес-Інформ*. 2016. № 7. С. 67–72.
8. Кораблін С.О. Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків: монографія. ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2017. 308 с.
9. Полькіна А. С. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку металургії. *Управління розвитком*. 2014. С. 134–137.
10. Мазур В.Л. Проблеми промислової політики в Україні. *Економіка України*. 2016. № 11. С. 3–18.
11. Макогон Ю.В. Внутрішній ринок металургії України та концентрація підприємств цієї галузі. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 68–75.
12. Осипов В.М. Управління конкурентоспроможністю продукції металургійної галузі: монографія за наук. ред. академіка Б.В. Буркинського. Одеса: МПП "Евен", 2005. 296 с.
13. Ramskyi A., Solon'ko A. "Mechanism of formation of financial security of an enterprise", *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2018. № 1. С. 14–20. <https://doi.org/10.32750/2018-0102>
14. Венгер В.В. Інвестиції в основний капітал як фактор економічного зростання металургійної галузі України. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Ч. 1. Вип. 8. С. 27–30.
15. Кіндзерський Ю.В. Промисловість України: стратегія і політика структурно-технологічної модернізації: монографія. К., ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», 2013. 536 с.
16. Захарін С.В. Стимулювання інноваційної діяльності корпоративного сектору. *Фінанси України*. 2006. № 7. С. 101–107.
17. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: Том 3: Конкурентоспроможність української економіки В 3 т. За ред. акад. НАН України В.М.Гейця, акад НАН України В. П.Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є.Кваснюка. К.: Фенікс, 2007. 564 с.

References.

1. Amosha, O.I. and Nikiforova, V.A. (2019), "Development of the metallurgical smart industry: world experience and lessons for Ukraine", *Ekonimika Ukrainy*, vol. 9-10, pp. 3-23. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.09.003>
2. Bolshakov, V.I. and Tuboltsev, L.G. (2014), "Ferrous metals and national security of Ukraine", *Visnyk Natsional'noi akademii nauk Ukrainy*, vol. 9, pp. 48-58.
3. Vlasiuk, T.O. (2016), "Metallurgical industry of Ukraine on the world market: problems and priorities",

¹¹ Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 179 від 03.03.2021 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>

Naukovyi visnyk Natsional'noi akademii statyky, obliku ta audytu, vol. 3, pp. 91-103.

4. Vorob'ev, S.L and Sobkevych, O.V. (2012), "Priorities and instruments of modernization of metallurgical industry of Ukraine", *Strategic priorities*, vol. 4 (25), pp. 118-124.

5. Gnylorybov, M.A. (2016), "Analysis of trends in the formation of a competitive environment in the market of world producers of metallurgical products", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 106, pp. 26-35.

6. Derbenova, Ya.V. (2013), "Ukrainian metallurgy: state and directions of integration", *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku*, vol. 5, pp. 37-41.

7. Kasych, A.O. (2016), "Modernization as a Strategic Objective of the Development of Industry in Ukraine", *Biznes-Inform*, vol. 7, pp. 67-72.

8. Korablin, S.O. (2017), Makroekonomichna dynamika Ukrainy: pastka syrovynnykh rynkiv [Macroeconomic dynamics of Ukraine: the trap of raw materials markets], State Organization "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine.

9. Pol'kina, A. S. (2014), "Analysis of current state and trends of the industry", *Upravlinnya rozvytkom*, pp. 134-137.

10. Mazur, V.L. (2016), "Problems of the industrial policy in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 3-18.

11. Makogon, Ju.V. (2019), "The domestic market of metallurgy of Ukraine and the concentration of enterprises in this industry", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 1, pp. 68-75.

12. Osypov, V.M. (2005), Upravlinnia konkurentospromozhnistiu produktsii metalurhiinoi haluzi [Management of competitiveness of production of metallurgical industry], Even, Odesa, Ukraine.

13. Ramskyi, A. and Solon'ko, A. (2018), "Mechanism of formation of financial security of an enterprise", *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, vol 1, pp. 14-20. <https://doi.org/10.32750/2018-0102>

14. Venger, V.V. (2016), "Fixed Capital Investment As A Factor Of Economic Growth Of Metallurgical Industry Of Ukraine", *Naukovyi visnyk uzhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 1. no. 8, pp. 27-30.

15. Kindzerskyi, Yu.V. (2013), Promyslovisht Ukrainy: stratehiia i polityka strukturno-tekhnologichnoi modernizatsii [Industry of Ukraine: strategy and policy of structural and technological modernization]. Kyiv, 2013, Ukraine.

16. Zakharyn, S.V. (2006), "Stimulation of innovative activity of the corporate sector", *Finansy Ukrainy*, vol.7, pp. 101-107.

17. Heitz, V.M., Semynozhenko, V.P. and Kvasnyuk, B.E. (2007), Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspil'stvu ta ekonomitsi Ukrainy [Strategic Challenges of the 21st Century to the Society and Economy of Ukraine], Vol. 3, Konkurentospromozhnist' ukrains'koi ekonomiky [Competitiveness of the Ukrainian Economy], Phoenix, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2022 р.